

NIEUW RECHTSPERSONENRECHT

door Prof. Mr. C. A. Boukema

1. Inleiding

De invoeringswet Boek 2 nieuwe BW is op 26 juli 1976 in werking getreden; daarmee is opnieuw een deel van de hercodificatie van het privaatrecht gereed gekomen.

De huidige wetboeken (BW en WvK) dateren van 1838. Sinds die tijd zijn ze op vele punten gewijzigd. Veel bepalingen zijn afgeschaft; de artikelen 1624 tot 1636 BW bijvoorbeeld zijn ingetrokken bij de invoering van de pachtwet. Andere artikelen zijn uitgedijd tot afdelingen: bijvoorbeeld 1576a tot 1576x BW over koop op afbetaling en 1637a tot 1637z BW etc. over de arbeidsovereenkomst. Een groot aantal onderwerpen is in afzonderlijke wetten geregeld; zo was de materie die thans geregeld is in Boek 2 verspreid over het Burgerlijk Wetboek (zedelijke lichamen), het Wetboek van Koophandel (de nv en de bv), de Wet op Stichtingen, de Wet op de Coöperatieve Verenigingen en de Wet op de Jaarrekening van Ondernemingen (WJO). Bovendien zijn sedert 1838 door de jurisprudentie buiten de wet om allerlei nieuwe rechtsinstituten tot ontwikkeling gebracht, zoals eigendomsoverdracht tot zekerheid, ongeldigheid van besluiten etc. Dit alles maakt het privaatrecht onoverzichtelijk en (vaak ook voor juristen) moeilijk toegankelijk.

Het omvangrijke en moeizame werk aan de hercodificatie is begonnen in 1947 toen bij Koninklijk Besluit aan Prof. mr. E. M. Meijers de opdracht werd verleend een nieuw burgerlijk wetboek te ontwerpen. Na zijn overlijden in 1954 is het werk voortgezet door een driemanschap. Later zijn weer andere juristen ingeschakeld om ontwerpen te maken voor bijzondere onderwerpen (koop, luchtrecht, vervoer etc.). Thans zijn voor acht van de in totaal negen boeken ontwerpen gepubliceerd. Drie ervan zijn door de Staten Generaal vastgesteld; nl. Boek 1 Personen- en Familierecht (Wet van 11 december 1958, Stb. 590 en 591, ingevoerd en gewijzigd bij de wet van 3 april 1969, Stb. 167), in werking getreden op 1 januari 1970; Boek 2 Rechtspersonen (Wet van 12 mei 1960, Stb. 20, ingevoerd en gewijzigd per 26 juli 1976, zie boven) en Boek 4 Erfrecht (Wet van 11 september 1969, Stb. 392, een wetsontwerp tot partiële invoering en wijziging is ingediend, Kamerstukken nr. 12863).

Boek 2 van het nieuwe BW is verdeeld in zeven titels, nl.:

Titel 1 Algemene bepalingen (art. 1-25)

Titel 2 Verenigingen (art. 26-63)

Titel 3 Naamloze vennootschappen (art. 64-174)

Titel 4 Besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid
(art. 175-284)

Titel 5 Stichtingen

Titel 6 De jaarrekening

Titel 7 Het recht van enquête

Van belang zijn ook de in de invoeringswet opgenomen bepalingen van het overgangsrecht. Zij regelen een materie welke vooral bij de vereniging een aantal netelige vragen oproept.¹⁾

2. Algemene bepalingen

In titel 1 zijn wetsbepalingen opgenomen, welke gelden voor alle rechtspersonen, bijvoorbeeld een regeling omtrent de geldigheid van besluiten door de algemene vergadering of door een ander orgaan van de rechtspersoon genomen (artikel 10-13) en voorschriften omtrent de ontbinding van rechtspersonen (artikel 15 e.v.). We vinden in titel 1 regels betreffende het extern functioneren van de rechtspersoon, zoals overschrijding van het statutair doel (artikel 6) en regels omtrent de interne relaties. Artikel 7 bepaalt bijvoorbeeld dat de personen en organen binnen de rechtspersoon zich jegens elkaar moeten gedragen naar hetgeen door de redelijkheid en de billijkheid wordt gevorderd.

Interessant is de in artikel 14 opgenomen *plicht tot het voeren van een administratie*:

- 1 Het bestuur van een rechtspersoon is verplicht van zijn vermogenstoestand zodanige aantekeningen te houden dat daaruit te allen tijde zijn rechten en verplichtingen kunnen worden gekend.
- 2 Onverminderd het bepaalde in de volgende titels van dit boek is het bestuur verplicht jaarlijks binnen zes maanden na afloop van het boekjaar een balans en een staat van de baten en lasten van de rechtspersoon op te maken.
- 3 Het bestuur is verplicht de in de vorige leden bedoelde bescheiden tien jaren lang te bewaren.

Deze bepaling is in 1973 ingevoegd bij de memorie van antwoord van de invoeringswet (2e Kamerzitting 1973-1974 nr. 11005, nr. 7 en 8). De toelichting luidde: „Voor de rechtspersoon hebben deze verplichtingen een bijzonder intern belang wegens de in de loop van de tijd wisselende samenstelling der organen”.

Voor de nv, de bv, de coöperatieve vereniging en de onderlinge waarborgmaatschappij is artikel 14 van weinig betekenis; voor deze rechtspersonen geldt titel 6 waarin de veel verdergaande voorschriften van de WJO zijn ondergebracht. Artikel 14 is wel van belang voor de gewone vereniging en de stichting. Voorzover deze rechtspersonen een bedrijf uitoefenden, waren ze krachtens artikel 6 WvK reeds verplicht een boekhouding te voeren, jaarlijks een balans op te maken en de administratieve bescheiden tien jaar te bewaren (zie hierover Valkhoff, Bepalingen over Boekhouding en administratie, 3e druk, A'dam 1973, blz. 13 e.v.). Voor de besturen van deze verenigingen en stichtingen betekent artikel 14 dus een geringe verzwaring van hun wettelijke plicht; zij moeten nu éénmaal per jaar ook „een staat van de baten en lasten van de rechtspersoon” opmaken. Voor de verenigingen en stichtingen die geen bedrijf uitoefenen, schept artikel 14 een nieuwe verplichting; zij moeten

¹⁾ De tekst van Boek 2 Burgerlijk Wetboek met de overgangsbepalingen is o.m. uitgegeven in de serie Kluwers Wetboeken en Wetten, deel 1 B, Deventer 1975.

een boekhouding voeren, jaarstukken opmaken en hun administratie tien jaar bewaren.

Tijdens de parlementaire behandeling van de invoeringswet zijn amendementen ingediend om in de wet vast te leggen dat jaarstukken van verenigingen en stichtingen met 100 of meer werknemers door de algemene vergadering moeten worden goedgekeurd en vervolgens voor een ieder ter inzage gelegd. Deze voorstellen behaalden in de 2e Kamer echter geen meerderheid. Op deze verenigingen en stichtingen is overigens wel de wet op de ondernemingsraden van toepassing. Hierin wordt het bestuur verplicht aan de ondernemingsraad „een van een toelichting voorziene balans na winstdeling” te overleggen waarin een aantal in de wet genoemde posten zijn gespecificeerd (artikel 24 lid 3 Wet op de Ondernemingsraden).

Tot de algemene bepalingen zou men ook titel 6 (de *jaarrekening*) en titel 7 (*het recht van enquête*) kunnen rekenen. Deze titels zijn van toepassing op de nv, de bv, de coöperatieve vereniging en de onderlinge waarborgmaatschappij. De bepalingen van deze titels zijn nagenoeg ongewijzigd overgenomen, respectievelijk uit de Wet op de Jaarrekening van Ondernemingen (WJO) en uit boek 1, titel 3, § 7 van het Wetboek van Koophandel. Wel is de terminologie van deze regelingen aangepast aan die van het nieuwe BW. Zo is steeds de term „onderneming” vervangen door „rechtspersoon”.

Bij amendement van de 2e Kamer is de WJO op een enkel onderdeel aangevuld. In het eerste lid van artikel 29 wordt de verplichting opgelegd om in de winst- en verliesrekening inzicht te geven in de zaken van de onderneming gedurende het afgelopen boekjaar. Dit moet gebeuren door vermelding van het bedrijfsresultaat, de overige baten en lasten, de winst of het verlies vóór belastingen en het geschatte bedrag vóór belastingen met betrekking tot de winst. „Deze cijfers worden nader gesplitst en toegelicht volgens voor de betrokken bedrijfstak aanvaardbare maatstaven.” Deze laatste zin is in het artikel 335 van Boek 2 nieuw BW vervangen door een nieuw lid 2 dat als volgt luidt: „De bedragen der in het vorige lid bedoelde posten worden nader gesplitst en toegelicht volgens voor de betrokken bedrijfstak aanvaardbare maatstaven. Levert de rechtspersoon verschillende groepen goederen en diensten, dan wordt, volgens de in de vorige zin bedoelde maatstaven, inzicht gegeven in de mate waarin elk van die groepen goederen en diensten tot het bedrijfsresultaat heeft bijgedragen; hetzelfde geldt voor een groep van ondernemingen waarvan de gegevens in een geconsolideerde of samengevoegde jaarrekening zijn opgenomen”.

Uit de behandeling van dit amendement in de Kamer blijkt overigens dat niet vereist is dat de uitsplitsing van het bedrijfsresultaat etc. geschiedt door het geven van concrete cijfers voor de betreffende groepen goederen en diensten. De aanvulling betekent daarom niet zoveel en gaat in ieder geval minder ver dan artikel 41 lid 6 van het gewijzigd ontwerp voor een vierde Europese richtlijn inzake de jaarrekening van kapitaalvennootschappen. Hierin wordt specificatie voorgeschreven van het netto-omzetcijfer naar produktsoorten, categorieën van bedrijvigheid en geografische markten. Ook moet vermeld worden voor welk bedrag elk van deze soorten, categorieën en markten tot het resultaat van het boekjaar heeft bijgedragen.

3. Verenigingen en Stichtingen

De meest ingrijpende verandering bij de invoering van Boek 2 nieuw BW vindt plaats in het verenigingsrecht: titel 2. Het meest spectaculair is wel de *afschaffing van het preventief overheidstoezicht* op verenigingen; voor het verkrijgen van rechtspersoonlijkheid is geen „Koninklijke Goedkeuring” meer nodig. Het gevaar dat er nu verenigingen zouden ontstaan wier organisatie niet aan bepaalde minimum-eisen voldoet is niet groot, aangezien, hetzij bij de oprichting, hetzij nadien, als de statuten in een notariële akte worden opgenomen, de tussenkomst van een notaris is vereist. Notarissen die hun taak te nonchalant uitvoeren, zijn persoonlijk aansprakelijk tegenover derden, hetzij krachtens artikel 27 lid 5 Boek 2 nieuw BW, hetzij krachtens artikel 73 Notariswet.

Verenigingen wier statuten niet in een notariële akte zijn opgenomen, zijn wel rechtspersoon maar hebben „beperkte rechtsbevoegdheid”, d.w.z. zij kunnen geen registergoederen (bijvoorbeeld onroerend goed) verkrijgen en kunnen geen erfgenaam (wel legataris) zijn. Degene (bijv. een bestuurder) die door een rechtshandeling (bijv. een koopovereenkomst) zo'n vereniging verbindt, is naast de vereniging hoofdelijk (d.w.z. voor het geheel) aansprakelijk.

Nieuw is ook de *registratie* van verenigingen. Inschrijving in het door de Kamer van Koophandel en Fabrieken gehouden verenigingenregister is verplicht voor alle verenigingen waarvan de statuten zijn opgenomen in een notariële akte. De vereniging met beperkte rechtsbevoegdheid kan zich laten inschrijven; het voordeel hiervan is dat bovenbedoelde hoofdelijke aansprakelijkheid slechts intreedt, voorzover de wederpartij aannemelijk maakt dat de vereniging niet aan de verbintenis (schuld) zal voldoen.

De *rechtspositie van de leden* van een vereniging is in vergelijking met het huidige recht veel meer uitgewerkt. Er zijn bepalingen over toelating en beëindiging van het lidmaatschap en stem- en vergaderrechten. Kon volgens het huidige BW een vereniging leden hebben zonder stemrecht, volgens artikel 38 hebben alle leden die niet geschorst zijn toegang tot de algemene vergadering en stemrecht. Bovendien moet meer dan de helft van de bestuursleden door de algemene vergadering worden benoemd. Bindende voordrachten zijn toegelaten, maar deze kunnen altijd met twee-derde van de uitgebrachte stemmen worden doorbroken (artikel 37). Wil men een minder democratische organisatie, dan is men op de stichting aangewezen. De wet schept overigens de mogelijkheid voor een rechtspersoon die niet voldoet aan de eisen van de eigen soort en wel voldoet aan de eisen van een andere soort om zich in een rechtspersoon van die andere soort om te zetten (artikel 20). Bestaande verenigingen kunnen zich in zo'n geval in een stichting omzetten.

Aangezien er nog al ingrijpende verschillen bestaan tussen het oude en het nieuwe verenigingsrecht, heeft de wetgever bijzondere aandacht besteed aan het overgangsrecht. De hoofdregel is opgenomen in artikel 29 lid 1 Overgangswet nieuw BW; voor wat betreft bestaande rechtspersonen is op feiten die voorvallen na de inwerkingtreding van Boek 2 het nieuwe recht van toepassing. De beoordeling bijvoorbeeld van besluiten genomen vóór de inwerkingtreding van het nieuwe recht, geschiedt dus aan de hand van het oude recht. Op deze regel bestaan een aantal uitzonderingen. Zo zijn er pas drie

jaar na de inwerkingtreding van Boek 2 gevolgen verbonden aan de niet-inschrijving in het hiervoor genoemde verenigingenregister en krijgen verenigingen nog drie jaar, dus tot 1 juli 1982, de tijd hun statuten aan te passen als zij bijvoorbeeld een in de wet toegestane afwijking van de wettelijke bepalingen wensen te continueren.

In de tweede afdeling van titel 2 van Boek 2 worden twee bijzondere verenigingsvormen geregeld, nl. de *Coöperatieve Vereniging* en de *Onderlinge Waarborgmaatschappij*. De Coöperatieve Vereniging is „een vereniging die zich ten doel stelt in bepaalde stoffelijke behoeften van haar leden te voorzien, door met hen overeenkomsten te sluiten in het bedrijf dat ze te dien einde ten behoeve van haar leden uitoefent of doet uitoefenen”. Indien het bedrijf bestaat uit het sluiten van verzekeringsovereenkomsten, is er sprake van een Onderlinge Waarborgmaatschappij. De Coöperatie en de Onderlinge mogen ook soortgelijke overeenkomsten sluiten met niet-leden, maar dat mag er niet toe leiden dat de ledenovereenkomsten van ondergeschikte betekenis worden.

De bepalingen voor de gewone vereniging zijn op deze rechtspersonen van toepassing voor zover daarvan in afdeling 2 niet uitdrukkelijk wordt afgeweken (artikel 53). De Coöperatie en de Onderlinge moeten bijvoorbeeld bij notariële akte worden opgericht (artikel 54). Voorts zijn, tenzij de statuten anders bepalen, de leden van deze verenigingsvormen aansprakelijk voor de tekorten (artikel 55 e.v.). De bepalingen van titel 6 (jaarrekening) en titel 7 (enquêterecht) zijn wel op de Coöperatie en de Onderlinge, niet op de gewone vereniging van toepassing.

De gewone vereniging mag tot doel hebben het maken van winst, maar als zij tevens beoogt deze winst te verdelen onder de leden, dan valt ze onder de regeling van de Coöperatie of de Onderlinge (artikel 26). Neemt het sluiten van bedrijfsovereenkomsten met niet-leden een meer dan ondergeschikte plaats in, dan zal omzetting in een bv of nv conform artikel 20 noodzakelijk zijn.

Titel 5 van Boek 2 komt in hoofdzaak overeen met de huidige Wet op *Stichtingen*. Ik noem een tweetal wijzigingen. Niet langer behoeven in de oprichtingsakte de zaken te worden aangegeven die tot het kapitaal van de stichting worden bestemd. Formele vermogensafzonderingen in de orde van grootte van honderd gulden en minder, zoals in de praktijk wel voorkwam, kunnen in het vervolg achterwege blijven. Het Stichtingenregister (gehouden door het departement van justitie) wordt gedecentraliseerd bij de Kamer van Koophandel in wiens gebied de stichting woonplaats heeft.

4. De naamloze en de besloten vennootschap

Het Nederlandse ondernemingsrecht is in 1971 ingrijpend gewijzigd (zie MAB 45 (1971), nr. 1 (januari), blz. 4-22); het bedrijfsleven blijkt maar moeizaam op deze wijzigingen in te spelen (zie MAB 48 (1974), nr. 10 (november), blz. 476-483). Het behoeft daarom niet te verbazen dat in titel 3 (naamloze vennootschappen) en in titel 4 (besloten vennootschappen met beperkte aansprakelijkheid) de overeenkomstige bepalingen uit het Wetboek

van Koophandel vrijwel onveranderd zijn overgenomen.

De wijzigingen welke aangebracht zijn, zijn voor de praktijk van weinig belang, zoals de verplichting voor de nv om evenals de bv een register te houden van aandelen op naam, ook als deze zijn volgestort en de bepaling dat voor de levering van deze aandelen altijd een akte nodig is (artikel 85 en 86). Voorts wordt in de wet thans een duidelijk onderscheid gemaakt tussen de accountantsverklaring omtrent de jaarrekening, bestemd om bij de jaarrekening te worden gevoegd en het accountantsverslag omtrent de bevindingen bij het onderzoek van de jaarrekening, bestemd voor bestuurders en commissarissen (artikel 102 en 211). De enige verandering van betekenis is de invoering van een regeling voor pandrecht en voor vruchtgebruik op aandelen (artikel 88 en 89 alsmede 197 en 198). Verdere wijzigingen zoals publikatie van bezoldiging van directeuren en commissarissen, beperking van het aantal commissariaten per commissaris etc. zijn door de minister van justitie afgeraden; amendementen van die strekking zijn door de Tweede Kamer afgewezen.

5. Samenvatting

De invoering van Boek 2 nieuw BW brengt in het verenigingsrecht ingrijpende veranderingen. De verenigingen krijgen drie jaar de tijd om zich, indien nodig, aan de nieuwe situatie aan te passen door statutenwijziging, omzetting, inschrijving etc. Het ondernemingsrecht is enkele jaren geleden grondig herzien. De invoering van het nieuwe wetboek heeft voor de nv, de bv, het enquêterecht en de jaarrekening dan ook geen belangrijke gevolgen.²⁾

²⁾ Voor een wat uitgebreidere beschouwing omtrent de invoering van Boek 2 vergelijk men de diverse artikelen in het februari-nummer TVVS (tijdschrift voor ondernemingsrecht, Deventer).